

PŘÍKLADY KARPATSKÉHO DĚDICTVÍ V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI

PŘÍRODNÍ DĚDICTVÍ

1 Šipka
Národní přírodní památka Šipka chrání významné archeologické naleziště a lokality reliktní květeny. Již v roce 1922 zde byl otevřen Národní sad, který je galerií v přírodě s bustami významných osobností českých národních dějin a kultury. Geologický podklad tvoří většinou zkrasovělé jurské vápence, které jsou v rámci poměrně monotónní geologické struktury moravských Karpat zpestřeny také pro flóru a faunu. Jde o jedno z nejbohatších nalezišť zkamenělin v Evropě, kde bylo nalezeno více než 600 druhů mořských živočichů. Byl objeven 30 000 let starý zlomek čelisti dítěte.

2 Jasoň červenooký
Motýl Jasoň červenooký se vyskytuje v celé ČR pouze ve Štramberském kraji. Jeho znovuvyaznění na tuto lokalitu je spojeno se ZO ČSOP Apollo a především jeho dlouholetým předsedou Janem Lukáškem. Jasoň červenooký byl v ČR vyhubený a od roku 1986 vysazován na vrchu Kotouč (šlo o jedince pocházejících z několika Slovenských lokalit). Díky tomuto jedinečnému projektu se zde nyní vyskytuje několik tisíc jedinců tohoto motýla.

3 Arboretum – Štramperk
Zajímavou aktivitou, směřující především k záchraně cenných rostlinných druhů, je vytvoření botanické zahrady – arboreta na ploše téměř 10 ha v místech starého lomu ve Štramperku. Od roku 1996 byl odsud nejdříve odvážen odpad z komunální a průmyslové skládky a starého šterkového hřiště, následně sem byly přeneseny místní druhy zvláště chráněných rostlin pocházejících především ze záchraného přenosu z lomu Kotouč. Doplníují je další rostliny získané z jiných lokalit. Nacházejí se zde jezírka i unikátní vápencový mokřad, kde se usazují obojživelníci a další živočichové.

4 Bukové porosty v Hukvaldech
Přírodní památka Hradní vrch Hukvaldy byla vyhlášena kvůli ochraně unikátního komplexu bukových porostů s přírodně krajinářskou kompozicí historické obory založené u středověkého hradu Hukvaldy. Území bylo již od středověku formováno lidskou činností, kdy byl na skalnatém ostrohu nad říčkou Ondřejnicí ve 13. století postaven gotický výšinný hrad. Tehdy pravděpodobně došlo k totálnímu odlesnění hradního vrchu. V 18. století dali hukvaldští páni osázet nezalesněný hradní vrch, nechali postavit kamennou oborní zeď a zavedli chov daňků a muflonů. V moravských Karpatech původně nejrozšířenější dřevina buk lesní tvoří 90 % zdejších porostů. 7 buků bylo vyhlášeno jako památné stromy. Vyskytuje se zde několik druhů chráněných a ohrožených rostlin a živočichů, jako okrotice dlouholistá, krustík modrořalový nebo páchník hnědý.

5 Prameny Zrzávky
Prameny Zrzávky jsou dva pramenné vývěry zcela odlišného chemismu, které se nacházejí jen pár metrů od sebe. Jeden obsahuje síran železitý, druhý sírovodík. Třetí, samostatný sírovodíkový pramen, je ve vzdálenosti 300 m. Voda se zvýšeným obsahem síranů pochází nejspíše z pískovcových kolektorů ístebňanských vrstev a není řazena mezi vody minerální. Voda z druhého pramene, která je obohacena sírovodíkem, pochází zřejmě ze zóny tektonického porušení hornin. Prameny se nalézají v lese s převládajícími smrků, původně zde ovšem rostly květnaté bučiny, dubohabřiny a údolní luhy.

6 Polštářové lávy u Straníku
Přírodní památka Polštářové lávy, nacházející se ve strmé skalní stěně údolí Straníckého potoka, byla vyhlášena v roce 1997 na ochranu jedinečných výchozů těšínitů vzniklých vulkanickou činností. Tyto, vedle vápenců, představují další zpestření monotónní geologické struktury moravských Karpat. Ve Stráníku jsou vidět těšinity ve formě polštářových láv, které vznikají při podmořských výlezech. Výjimečná poloha a celkové uspořádání skalny podnítilo v minulosti vybudování kapličky Panny Marie. Původní vegetace je zachována jen ve zbytcích a je obohacena o řadu pěstovaných skalniček.

7 Skalická Morávka – Natura 2000
Skalická Morávka představuje výjimečně zachovalý úsek řeky Morávky, chráněný především pro geomorfologický typ větvení říčního koryta – tzv. divočící tok. Jedná se o poslední takový úsek v ČR, který je typický pro karpatská pohoří. Tok nebyl doposud významněji regulován. V obdobích zvýšených průtoků se stěhuje v prostoru řečiště a dochází k převrstvování šterkových náplavů. V řečišti Morávky se vyskytují kriticky ohrožené druhy mihule potoční a rak říční, ohrožené druhy vranka pruhoploutvá, kuňka žlutobřichá a úzovka obojková. Území spadá do soustavy chráněných území Natura 2000 pro ochranu nejčernějších fenoménů evropské přírody.

8 Unikátní druhy v povodí Morávky
Povodně v roce 1997 způsobil v okolí Morávky zánik lokalit některých kriticky ohrožených druhů, jako je židovnik německý, a zároveň se zde začaly intenzivně šířit druhy nepůvodních invazivních rostlin (především křídlatek). Ty obsazují šterkové náplavy (typické je jedinečné pro Karpaty, v ČR zde výjimečně zachovalé) a brání životu i dalším jedinečným druhům pro ČR – např. sarančí, marši Tůrkové nebo pavoukům slídákoví a skákavce. Dnes je zde na ploše 350 ha realizován nejvýznamnější projekt v ČR zaměřený na likvidaci invazivních druhů, následně jsou plochy osévány původními bylinami a osazovány původními dřevinami.

9 Travertinová kaskáda
Travertinová kaskáda tvoří zajímavý přírodní útvar, který vznikl v důsledku vývěry pramene s vysokým obsahem minerálních látek. Pramen vyvěrá zhruba 40 m nad hladinou Tichávky. Prvních deset metrů potůček protéká erozní rýhou hloubkou až jeden metr, kde můžeme pozorovat slabé pěnovicové povlaky. Dále po svahu je koryto vyhloubeno v hřebení pěnovicového valu o výšce až 1,2 m, v počátečním úseku se vytvořily kaskádové prahy. Asi 100 m dlouhý potůček se vlévá do Tichávky.

10 Medvěď hnědý
Beskydy jsou jediným místem v ČR, kde se vyskytují trvale všechny tři velké Selmy – kromě medvěda i vlk a rys. Poslední medvěd byl v Beskydech zastřelen v roce 1893. Od 70. let 20. století se zde medvědi vyskytovali nepravidelně, nyní tu trvale žije 2 – 5 jedinců. Na ochranu velkého Selmy je organizováno v Beskydech hned několik především dobrovolnických aktivit. Každoročně v zimě probíhá tradiční sčítání velkých Selmy, dále jsou organizovány besedy, mediální kampaně, přednášky a výstavy.

11 Prales Mionší
Mionší patří k největším pralesům v ČR a prezentuje především původně velmi rozšířené karpatské jedlobukové porosty. Národní přírodní rezervaci byl vyhlášen v roce 1954. Lesní porosty byly s ohledem na nerušený úkryt zvířete – hlavně jelení, srnčí a tetelvu ponechávány bez péstebních zásahů již od 17. století. Současná péče se soustřeďuje na ochranu celého komplexu přírodně blízkých zbytků jedlobukových porostů a zejména posílení silně ohrožené původní populace jedle bělokoré. Prales je rovněž předmětem zkoumání vědeckých institucí. Jedná se o jednu z 15 ploch v České republice, kde se dlouhodobě sleduje dynamika přirozeného vývoje lesních porostů. V roce 2005 byla zřízena nová okružní naučná stezka s celkovou délkou 7 km, která vede na krátkém úseku ochranným pásmem podél hranice rezervace.

12 Filipka
Filipka je ojedinělá lokalita pastevního lesa z velké části zarostlá různověkými porostem jalovce obecného. Tento keř je fenoménem moravských Karpat. Jalovcové pasíčky tvoří nezaměnitelný ráz krajiny spojený s tradiční pastvou především ovcí a bývají domovem mnoha cenných druhů rostlin a živočichů. Význam tohoto typu ekosystému je nadnárodní a v rámci EU patří k nejčernějším stanovištím. Jalovce na Filipce střídají roztroušené skupiny smrků, bez černý, jasan ztepilý, hloh, slivoh trnitá a další. Pro zamezení expanze smrkových náletů a údržbu pastvin by bylo vhodné pastvu obnovit.

14 Bylinné lázněčky
Sběr a pěstování léčivých bylin je příkladem úzkého propojení přírodního a kulturního dědictví. Mnohých z bylin rostoucích na svazích karpatských hor mohou prospět lidskému zdraví, ale je potřeba je umět poznat, najít a také vědět, jakým způsobem z nich lze léčivé produkty připravit. V Komorní Lhotce byly již v roce 1860 založeny malé bylinné lázně, které poskytují návštěvníkům kvalitní služby i klidné prostředí k relaxaci. Areál je citlivě zakomponován do krajiny a také při samotném provozu lázní je brán velký zřetel na šetrné využívání místního přírodního potenciálu. K bylinným koupelím se převážně využívají bylinky sbírané či pěstované v bezprostředním okolí. <http://www.bylinnelaznicky.cz>

15 Dřevěný kostel – Guty
Dřevěný kostel Božho těla je jednou z nejčernějších historických památek svého druhu v České republice. Pochází z roku 1563 a přes drobné úpravy si zachovává svoji původní podobu. Na jeho výzdobě se v průběhu století podílela řada místních lidových umělců. Je velmi pozoruhodným dokladem využití ve zdejších kraji tradičního stavebního materiálu – dřeva. Kostelík není pouhou turistickou zajímavostí, ale dodnes se v něm při mších scházejí věřící z blízkého okolí.

16 Melantrichova Bible
Staré a historicky cenné výtisky knih můžeme většinou obdivovat jen v muzeích. Rodina Karla Kurzysze z Přísku se však může pochlubit jedinečným rodinným dědictvím – Melantrichovou biblí z roku 1577. Vydání je bohatě ilustrováno černobílými obrázky. Neptřetíž po několik století si ji předkové současného majitele předávali z pokolení na pokolení a ještě donedávna ji půjčovali k předčítání i ostatním příbuzným a známým. Bible je výjimečná nejen svým stářím, ale i tím, že se nestala pouhým vystávaným exponátem. Nejen pro rodinu Kurzysů je totiž stále aktuálním pojtkem s předky a tradicí.

17 Lurdská jeskyně
Lurdská jeskyně v obci Hřčava je důležitým sakrálním místem Jablunkovska. Byla postavena a vysvěcena v roce 1937 na svátek sv. Cyrila a Metoděje a z blízkého svahu k ní byl přiveden pramen údajně zázračné vody. V kamenném vyklenku jeskyně stojí socha Panny Marie. A právě sem směřují návštěvníci i věřící, aby zde v tichu uspořádali své myšlenky. Nejvíce lidí se zde schází na svátek Cyrila a Metoděje, kdy se v místního dřevěného kostelíka každoročně pořádá mše, tohoto dne výjimečně i v polštíně. Místo se tak stává významné nejen po duchovní stránce, ale i z pohledu rozvoje mezinárodního porozumění.

KULTURNÍ NEHMOTNÉ DĚDICTVÍ

18 Gajdošský rod Zogatů - Hřčava
K nejstarším nástrojům lidové hudby patří dudy, na Moravě a ve Slezsku nazývané gajdy. Hráči na ně se pak označují jako gajdoši. V minulosti byly gajdy hojně rozšířené po celé Evropě, od poloviny 19. století však začaly postupně ustupovat jiným nástrojům a gajdošská hudební tradice se zachovala jen v několika málo oblastech. Jednou z nich je i obec Hřčava, odkud pochází gajdošský rod Zogatů. Vladislav Zogata zdědil umění hry na gajdy po svém otci Pavlovi. Sám dokáže gajdy také vyrobit a společně se svým synem Jiřím již přivedl k tomuto nástroji řadu mladých zájemců z regionu Těšínského Slezska.

19 Gorolské Turistické informační centrum - Mosty U Jablunkova
Gorolské centrum se kromě standardního podávání turistických informací zabývá také podporou místních tradic. Realizuje akce zaměřené na interaktivní poznávání a rozvoj gorolských zvyků a řemesel. Během nich se ruší pomyslná bariéra mezi učinkujícími a diváky a dochází tak ke skutečnému oživení místní kultury. Za pozornost stojí také dřevěnice, ve které se centrum nachází. Bývalé fojtství prošlo náročnou a kvalitní rekonstrukcí, při které byly použity tradiční materiály i postupy. Stalo se tak pekným příkladem současného využití tradiční architektury. <http://www.gotic.cz>

20 Koliba
Občanské sdružení Koliba z Milíkova u Jablunkova zapojuje do péče o regionální kulturní dědictví místní obyvatele. Každoročně organizuje mimo jiné i akce zaměřené na ochranu přírody a kulturního dědictví „Mjyszani łowjecz“ v Kosařských. Jejím smyslem je nejen zachovat tradiční zvyky, ale také podpořit návrat původních plemen ovcí do krajiny. Akce nejsou pouhou atrakcí pro turisty, ale především dobrou příležitostí pro setkávání místních obyvatel a předávání tradičních znalostí. <http://www.koliba-osic.cz>

21 Folklorní soubor Valášek – Kozlovice
Valášek se může pochlubit řadou vydatných vystoupení na festivalech a soutěžích u nás i v zahraničí. Ale ještě větším důvodem ke spokojenosti jeho vedoucích může být tradice členství v souboru mezi generacemi v místních rodinách a velká a stalá členská základna. V současnosti v něm působí zhruba 60 dětí, což je vysoký podíl z celkového počtu necelých 300 žáků místní základní školy. Samotná organizační příprava folklorních akcí, péče o kroje a další zapojení dětí i vedoucích, ale také rodičů, některých místních institucí a dalších občanů. Tím se souboru daří povzbuzovat k péči o kulturní dědictví podstatnou část místních obyvatel, což dále přispívá k životnosti tradic. <http://www.valasek-kozlovice.cz>

22 Ponaszymu
Obyvatelé oblasti mezi Českým Těšínem a Jablunkovem se nazývají Gorole. Jejich nářečtí je směsicí polštiny, slovenštiny a němčiny. Pro posluchače z jiných regionů je obtížně srozumitelné a sami Gorole jej nazývají ponaszymu. Je zajímavé, že dodnes tímto dialektem běžně hovoří všechny věkové generace a nehrozí mu tedy bezprostřední zánik.

KULTURNÍ HMOTNÉ DĚDICTVÍ

13 Pohankový mlýn – Frenštát pod Radhoštěm
Pohanka byla dříve v severním podhůří Beskyd hojně pěstovanou plodinou. Proto zde také stávalo množství mlýnů specializovaných na její zpracování. Jeden z nich se zachoval ve Frenštátě pod Radhoštěm. Již po několika generacích jej provozuje mlýnářský rod Smajstrů, který v něm mele výhradně tuzemskou pohanku. Jejím zpracováním nepřímo přispívá k dalšímu pěstování této tradiční, ale dnes již méně obvyklé plodiny. Potenciálním ohrožením provozu mlýna je dovoz pohanky a pohankových produktů z Číny, které svoji nízkou cenou významně konkurují tuzemské produkci. Dalším omezením jsou komplikace při registraci výrobků z pohanky jako produktů ekologického zemědělství. Ačkoliv by mnohých z nich standardy bioproduktů spĺňovaly, vzhledem k finanční a administrativní náročnosti registrace to není pro mlýnaře s Frenštátu schůdná cesta. <http://www.pohankovymlyn.cz/>